

Posudek oponenta na diplomovou práci Kateřiny Šimkové *Žáci a jejich postoje k rodnému nářečí*

Koncepce práce

Práce Kateřiny Šimkové si klade za cíl prozkoumat postoje žáků v oblasti slovácké podskupiny východomoraské nářeční skupiny k užívání a prožívání místního nářečí. Téma je vlastně situováno na pomezí několika disciplín: socio- a psycholingvistiky a dialektologie a pracuje s kvantitativními i kvalitativními daty. I vzhledem k této obtížnosti je třeba ocenit, že diplomantka využila konzultací u odborníků (J. Chromý, H. Goláňová, dva statistici). Práce má vytyčenu jasnou koncepci, postupuje logicky a systematicky bez rozsáhlejších zbytečných odboček, má promyšlenou strukturu a design výzkumu a dochází k zajímavým zjištěním, která kriticky reflektuje.

Hodnocení A

Metodologie a zpracování dat

Metodologie je podrobně popsána, v práci jsou také diskutovány její výhody a nevýhody. Je chvályhodné, že autorka zvolila vzhledem k obtížnosti výzkumu postojů k jazyku metodu jak přímou, tak nepřímou, konkrétně dotazník a techniku spojitých masek. Srovnávala postoje žáků v Uherském Hradišti a nedalekých vesnicích na jedné straně a v Praze na straně druhé. Z obou destinací se jí podařilo získat vzorky přibližně stejné velikosti, stejného věku a zhruba stejného rozložení podle pohlaví. První část výzkumu spočívala v dotazníkovém šetření na Slovácku v 8. třídách (76 respondentů, přičemž 15 formulářů od nerodilých mluvčích bylo vyřazeno, s. 30). Druhá část vyšla z techniky spojitých masek, metoda byla použita při výzkumu 9. tříd na Slovácku a v Praze. Vzorky participantů obou těchto částí výzkumu jsou tedy odlišné, i přes nevýznamnost odlišných sociolingvistických charakteristik jako věk, pohlaví, region do výsledků vstupuje proměnná odlišný respondent.

Ad dotazník: Cíl formulovaný v úvodu (s. 1: *co žáci ze Slovácka o svém nářečí vědí, v jakých situacích jej používají*) mohl být ovšem dotazníkem naplněn jen zčásti: žáci v této věkové kategorii mají velmi povrchní, mlhavou a typicky jen na některé výrazné, zejména lexikální, rysy omezenou představu o nářečí (jmenují např. nářečí slovácké, pražské, ostravské atd., s. 31). Cíl je tu formulován příliš ambiciózně a bylo by potřeba podrobnějšího výzkumu (aktivní/pasivní znalost nářečí, jeho využití v komunikaci atd.). V dotazníku měli respondenti zvolit, zda by v uvedených situacích užili spíše nářečí, spisovnou češtinu, nebo jinou variantu jazyka (k *variantě jazyka* místo *variety* viz níže). Výpovědní hodnotu výsledků tu však považuju za velmi omezenou, už vzhledem k neurčité představě respondentů o nářečí, obecné češtině atd. Ačkoli v dotazníku stojí, zda by žáci volili ve vyjmenovaných komunikačních situacích *spíše* nářečí, či spis. češtinu, výsledky na s. 35 počítají někdy jen s bipolárním rozdělením nářečí – spisovná čeština (např. na s. 35: *Dále se vysoký podíl spisovné češtiny objevovat [sic] také v kontextu komunikace s úřady za účelem žádosti o vydání občanského průkazu, kdy by 90,7 % žáků používalo spisovnou češtinu a 8 % žáků nářečí; tamtéž: Mimo výuku pak žáci v konverzaci s učitelem používají často jak spisovnou češtinu /68 %/, tak nářečí /22,7 %/*): jako by se při reprodukci výsledků nepočítalo s interferencí obou útvarů v jazykovém úzu, s různou závažností jazykových rovin, různou houževnatostí jednotlivých nářečních rysů atd. Některé otázky dotazníku mi připadají příliš volně formulované, a proto jejich výsledky nemají velkou výpovědní hodnotu. Například v položce na s. 38 *Pravidelně se účastním nějakých folklorních akcí nebo sešlostí, např. taneční nebo hudební kroužky, Slovácké slavnosti vína, hody, jízda králů, ... je značný rozptyl (jízda králů jednou za rok vs. taneční kroužky možná každý týden, někteří se třeba účastní více či všech akcí)*. Proč u spisovné češtiny není interpunkční čárka před *ty* (*Takže to si napište ty značky taky*, s. II přílohy), kdežto u slováckého nářečí a v obecné češtině se stejným zněním je? V položce V

jiných hodinách, než je český jazyk, se mělo mluvit pouze spisovně (s. V přílohy) vypadlo *by*. V ukázce obecné češtiny je v *pevnym skupenství* (s. II přílohy), tj. jedna koncovka se krátí, kdežto finála ve *-ství* nikoli. Pokud se ve slováckém nářečí užívá v ukázce *sú* (nikoli *jsú*), proč u obecné češtiny *jsou* (a ne *sou*)? Ve slováckém nářečí je disjunktivní *nebo*, ale nebylo by lepší disjunktivní *lebo* (ČJA 5: 465)? A místo *taky* čekáme ve slováckém nářečí spíš *také* (ČJA 5: 565)? V položce obsahující *používají nářečí častěji, než obvykle v každodenní řeči* je nadbytečná čárka před *než*.

Stylizace nářečí a obecné češtiny v experimentu s technikou spojitých masek vykazuje také jisté problematické body. Úvodní výpověď rozhovoru je celá (až na částici *no*) formulována ve spisovné češtině, odpovědi jsou buď stylizovány buď v obecné češtině, nebo v nářečí. Dialog takto ale působí velmi nepřírozeně, očekávali bychom, že v neformálním hovoru bude i tazatelka užívat nespisovné prvky. Na s. VIII přílohy chybí čárka před *nebo mu může*. Na s. VII přílohy chybí čárka před *a dokonce*. Dále:

- ve stylizaci nářečí zůstal 3. pl. *pochytí*, ale jinde se užívá *mluvíja, bydlíja, učíja, jezdíja*; je užit také 3. pl. *nesmí*;

- s. VII přílohy: ve stylizaci slováckého nářečí je užit *svým*, ale čekáme nestažený tvar *svojím* (srov. ČJA 4: 373); v Dsg. bychom místo *tomu* mohli čekat výchmor. *tom* (ČJA 4: 383); místo *řečem* možná *řečám* (je *košťám, nohavicám*, ČJA 4: 245, 243);

- na s. VII přílohy: *do téj doby* x jinde na s. VII přílohy ve stylizaci nářečí: *do té doby*;

- na s. VII přílohy: *jinou řečí* (proč ne *jinú řečú* – ve stejné replice je *s tebú nechcú*)?

- tamtéž *do České republiky* (asi v úzu očekávatelné, ale jinde je genitiv *-ěj: téj, mojěj* atd.);

Ad stylizace obecné češtiny (s. VI–VIII přílohy):

- zůstal také 3. pl. *pochytí* (ale jinde: *maj; nesměj; učeť; mluvěj*);

- užívá se jen *nějakou, nějakýho* (ve stylizaci nářečí však *neakú*), proč ne *ňakou, ňakýho*, jen *půjdem* (ne *pudem*)?

- *všechno* (vs. nářečí *šecko*);

Příčinou je zřejmě autorkou explicitně formulovaná snaha, aby stylizované promluvy nářečí i obecné češtiny *obsahovaly stejný počet pro ně typických jevů* (s. 27) a zároveň *se jednalo o prvky v jazyce aktuálně užívané* (tamtéž). Není ale jasné, jak se zjišťovala aktuální užívanost ani jestli se stylizace ohlížela na proporci jevů podle jazykových rovin, frekvenci obecněčeských jevů apod. Ve výsledku vzniká zvláštní stylizace zatížená interferencí se spisovnou češtinou a není jasné, nakolik „umírněná“ stylizace mohla ovlivnit percepci u respondentů.

Zdá se mi, že na otázku *Kde si myslíš, že se tento rozhovor mohl odehrát?* (s. VIII přílohy) se dá jen určit, že to byla situace neformální, ale prostředí se vůbec specifikovat nedá (ani není důležité, jestli to bylo na lavičce v parku, v kavárně či jinde). Také otázka na zaměstnání je z úryvku těžko zodpověditelná, proto i rozptýl odpovědí (s. 47). Podobně se mi zdá nabídka charakterových vlastností mluvčích, které mají respondenti na základě nahrávky určit, příliš rozsáhlá (15 charakteristik), nepřekvapuje proto, že většina z nich se neukázala jako statisticky signifikantní.

Hodnocení A–B

Práce s odbornou literaturou

Je výborná. Autorka se orientuje v dosavadních výzkumech postojů k jazyku, zasazuje české práce do mezinárodního kontextu a čerpá také z kvalifikačních prací. Bylo by možné k dosavadním výzkumům a slabším místům jejich metodologie či interpretace přistoupit kritičtěji (mj. Bayerová-Nerlichová, Dejmek, Wilson) a v některých případech ve shrnutí dosavadního poznání reprodukovat obsah studií stručněji. Možná větší kritičnost se

týká i kvalifikačních prací (nelze například důvěřovat jazykové sebereflexi žáků 1. a 2. stupně, s. 14), které využívají často nesrovnatelné metodologické postupy, a i proto docházejí někdy k protikladným výsledkům. Autorka při svém rozboru vztahuje dílčí i celková zjištění k údajům sekundární literatury a se zdarem se s nimi vyrovnává.

Hodnocení A

Formální úroveň

Je uspokojivá, ale nikoli bezvadná. Vyskytují se neřídke prohřešky, jako jsou:

- chybějící čárky: chybí dvakrát čárka za Ph.D. (v poděkování); s. 3 před *a proto*; s. 4 před *mezi něž*; s. 8 za *diváky*; s. 9 před *a budí proto*; s. 18 před *a pokud*; s. 24 před *a to ani*; s. 28 před *či neformální*; s. 28 před *nepředpokládáme*; s. 35 před *jako je a podstatná*; s. 37 před *odpověděla*; s. 37 před *a polovina*; s. 38 v grafu 5 před *než obvykle*; s. 39 před *a 25 %*; s. 42 před *než je*; s. 43 před *nebo nesouhlasí*; s. 43 před *nebo tvrdili*; s. 48 před *nebo záporná*; s. 49 před *se snižuje a před je 47 %*; s. 49 před *než kdyby*; s. 51 před *a kdyby*; s. 52 před *a nejen*; s. 53 před *zpravidla hrdí*; s. 54 před *jako například*; s. 55 před *či nesouhlasí*; s. 57 před *a jaké postoje*; s. 57 před *obecnou češtinu*;

- nadbytečné čárky za *Praze* (v prohlášení); s. 25 před *a co*; s. 28 před *a komunikační*; s. 30 před *a že*; s. 34 před *či zase*; s. 54 před *ve významu*; s. 55 před *jako středočeské děti*;

- drobnost v anglickém abstraktu: *then > than*;

- nenáležitý akuzativ-nominativ: *přes polovinu žáků uvádí, že nářečím...* (s. 52);

- nespisovná shoda: s. 28 *aby si tempa odpovídaly*;

- chybná shoda podmětu s přísudkem: s. 54 *Žáci uváděly*; s. 57 *měly žáci*;

- překlepy: s. 10 *přestižnější*; s. 19 *stejným mluvčími*; s. 19 *lingvo-kulturní* (dát bez spojovníku); s. 13 *Bayerová Nerlichová* (chybí spojovník); s. 22 *v rámci této diplomové práci*; s. 23 *užití standardní variant*; s. 25 *přijatelnosti* (lépe: *přijatelnost*); s. 29 chybí koncová závorka za *obecné češtiny*; s. 34 *v emailové komunikace*; s. 42 (graf 16) ve znění položky dotazníku asi vypadlo „by“: *v jiných hodinách, než je český jazyk, se mělo mluvit pouze spisovně*; anglické uvozovky na s. 7: “kultivovaně”; s. 48 *Pokud u je u dané charakteristiky*; s. 52 *pro mě není výuka > pro ně není výuka*; s. 55 *získaných výsledku*;

Ad seznam literatury: u položky *Chloupek* se dvakrát uvádí rok vydání 1995; u položky *Jarušková – Chládková* není příjmení druhé autorky kapitalizováno; u položek *Davidová et al., Dejmek, Chromý, Josífková, Kloferová (2000), Krčmová (1981), Milroyová – Gordon, Valíková, Wilson* dát titul do kurzivy (stejně tak u bak. a dipl. prací, např. položky *Drkošová, Durdilová*); u položky *Kikořová* dát *psychologie* s minuskulí; u položky *Krčmová (2018)* dát titul sb. do kurzivy; u položky *Schmiedtová* je 1993 součástí podtitulu, patří do kurzivy; u položky *Stich (1979), Svobodová (2004), Uličný (1995)* chybí editor; u položky *Vybíral* dát celý název sb. do kurzivy. Sjednotit majuskule u anglických názvů (např. položky *Agheyisi a kol.; Wallace; Giles et al.; Jarušková; Lev-Ari*). U položky *Bradac et al.* chybí editor. U položky *Cvrček a Kloferová (1987)* chybí číslo časopisu. U položky *Havrlantová* dát celý název časopisu do kurzivy. U položky *Chloupek* uvést editora sborníku. V seznamu lit. nenacházím položku *Woolard – Gahng*, na niž se v práci několikrát odkazuje (s. 15, 23 aj.);

Diplomantka má jisté potíže s:

- užíváním opisného pasiva: s. 6 *je celonárodně užívány*; s. 9 *regiony jsou úzce spjaté*; s. 19 *je uzpůsobená k získávání*;

- syntetickým stupňováním adjektiv a adverbí: s. 9 *více intenzivně*; s. 10 *více archaická*; s. 19 *více kompetentní*; s. 24 *více známý/důvěrný*, s. 24 *více osobně důležitý a významný*; s. 29 *více sociálně atraktivní*; s. 53 *více milé, sympatické, upřímné a veselé*;

- slovosledem při tematicko-rematickém členění (kladení Vf před tematickou část): s. 43 *že zaujímají slováčtí žáci > že slováčtí žáci zaujímají*; s. 44 *potvrdila se hypotéza, že budou*

žáci hodnotit jejich vztah jako blízký > že žáci budou...; s. 51 Zdůrazňovali ve svých odpovědích především to, že je slovácké nářečí regionálně specifické > že slovácké nářečí je...; s. 52 Co se týče užívání nářečí ostatními, souhlasili oslovení žáci s tím, že mají lidé ze Slovácka tendenci užívat nářečí > lidé ze Slovácka mají...; s. 54 Přestože žáci v dotazníku tvrdili, že zastávají k nářečí kladný postoj, technika spojitých masek u jedné z mluvčích ukázala, že měli žáci tendenci hodnotit ji > že žáci měli...;

- formulační obratností: s. 9 nedokončená formulace: *dialektální mluva rovněž vyjadřuje kulturní hodnoty, přestože hodnoty regionální.*; s. 11 jsou mluvčími vyjadřovány skrze jeho užívání; s. 13 *Potvrzují se tak slova Chloupka, který tvrdí;* s. 29 *v neformálních komunikacích;* s. 35 *by také většinově používali a také;* s. 53 *připisují jim žáci pocit vzájemné komunity;* s. 55 *jednu z hodnocených mluvčích hodnotili;* s. 56 *jeden z prostředků, jejichž pomocí je možné > pomocí nichž je možné;*

Dále: nerozlišování *varianta/varieta* národního jazyka je snad záměrné s ohledem na porozumění žáků v dotazníku (na s. 43 v zadání položky dotazníku: *vztah k variantám českého jazyka*), ale je užíváno i v metatextu, např. s. 52: *by proto bylo vhodné zjistit, jaký názor mají na tuto problematiku právě tito učitelé a zda žáky ve svých hodinách aktivně vedou k tomu, aby spisovnou variantu jazyka dodržovali* - tj. *varietu*; s. 55 *žáci původem ze Slovácka jsou se standardnější variantou českého jazyka, obecnou češtinou*). Archaické *jelikož* a relativní *kdy/kde* (např. s. 48) by měly být nahrazeny vhodnějšími prostředky.

Hodnocení: C+

Otázky k obhajobě

1) Ze slováckých destinací byly zkoumány Březolupy, Bílovice, Ostrožská Nová Ves, Uherské Hradiště (s. 30). Lišily se nějak postoje žáků z vesnic vs. z Uherského Hradiště?

2) Na s. 5 se zmiňuje *mentální a nervový stav pohotovosti* (angl. *mental and neural state of readiness*), *pohotovost zaujmout ... vztah ke skutečnosti* – nemělo by se překládat spíš „přípravenost“?

3) O vysvětlení prosím ohledně s. 49 v případě věty interpretující hodnotu *odds ratio* 1,37: „když bude mluvčí mluvit nářečím, existuje 107% šance, že ji žáci Slovácka budou hodnotit jako staromódní“ – jak si představit 107% šanci? Nemá jít spíš o 107 % větší šanci?

Celkové hodnocení

Diplomová práce Kateřiny Šimkové představuje zajímavý a poučeně provedený výzkum. Autorka přináší důležitá zjištění, zároveň si je vědoma nutnosti dalšího, navazujícího bádání (některé náměty ostatně sama formuluje na s. 29, 52, 53). Hodnotu práce poněkud snižují zejména formální nedostatky. Práci doporučuji k obhajobě a hodnotím stupněm **velmi dobře**.

Praha 3. 9. 2024

PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.